

УДК 330.837:331.5(045)

І. Б. ЮРЧИК

Хмельницький національний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ

В роботі досліджено основні теоретичні підходи інституційного забезпечення ефективного функціонування ринку праці; обґрунтовано необхідність створення „концепції ефективного функціонування та розвитку національного ринку праці“.

Ключові слова: інституційне забезпечення ефективного функціонування ринку праці, „концепція ефективного функціонування та розвитку національного ринку праці“.

I. B. YURCHUK

Khmelnitskyi National University

THEORETICAL APPROACHES OF INSTITUTIONAL PROVISIONS OF THE EFFICIENT FUNCTIONING OF LABOUR-MARKET

The author has analyzed principal theoretical approaches of institutional provisions of the efficient labor-market functioning, and has carried out its critical appraisal. It was determined that the efficiency of the functioning of institutions and national labor-market institutes is related and influences probable economic and social losses, exploitation or underexploitation of the workplace at each individual workplace, company, in the regions and within the country as the whole. The author has substantiated the necessity of formation the concept of the efficient functioning and development of the national labor-market, the key role in the concept is played by the institutional provision, that would comply with the rapid changes in economy and business circumstances taking into account the influence of the integration processes. The significant importance of the institutes and institutions in the modern conditions of functioning of the national labour market has been determined, as the clear and precise of rules of behavior of the economic agents, their coordination and compliance create favorable development climate, adding to the efficiency of use of the workforce and improving its competitiveness.

Keywords: institutional provisions of the efficient labour-market functioning, concept of the efficient functioning and development of national labour-market.

Постановка проблеми. Ефективно функціонуючий національний ринок праці, який має сприяти ринковому вектору розвитку України, забезпечуючи її міцне підґрунтя, як високорозвиненої, соціальної, демократично-правової держави з конкурентоспроможною економікою знаходиться на етапі формування та розвитку. Ефективність національного ринку праці у значній мірі залежить від належного рівня розвитку його інституційного забезпечення, яке сприяло б гармонійному функціонуванню всіх його елементів. На думку З. С. Варналія: „Відповідне інституціональне забезпечення національного ринку праці має дуже багато складників” [1]. Відомий вчений зазначає, що потрібно розробляти стратегію його розвитку на 15–20 років, стратегічні пріоритети на середньострокову перспективу і пропонувати тактичні заходи, розраховані на найближчі роки. У зв'язку з цим, актуалізується потреба наукового вивчення та творчого осмислення теоретичних підходів і практики інституційного забезпечення ефективного функціонування ринку праці як ключового вектору його розвитку з урахуванням впливу інтеграційних процесів. Від того, наскільки ефективно діятимуть інституції та інститути національного ринку праці, у підсумку залежатиме наявність чи відсутність економічних та соціальних втрат, використання чи недовикористання робочої сили на кожному окремо взятому робочому місці, підприємстві, в регіоні та країні в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у вирішенні питань функціонування інституцій та інститутів як чинників ефективного функціонування ринку праці внесли такі іноземні та вітчизняні вчені, як С. Бандур, Д. Богиня, І. Бондар, П. Беленький, В. Васильченко, О. Грішнова, В. Гриньова, Н. Гук, М. Долішній, Ф. Зінов'єв, С. Злупко, О. Котляр, Е. Лібанова, П. Мазурок, Ю. Маршавін, В. Міненко, В. Нижник, В. Онікієнко, В. Онищенко, Н. Павловська, І. Петрова, В. Петюх, І. Сай, М. Семикіна, М. Уорнер, А. Ткач, О. Турецький, М. Шаленко, Л. Шевченко, В. Щетиніна, С. Ягодкіна тощо. Однак, на даний момент, актуальні питання щодо інституційного забезпечення, яке б суттєво підвищувало ефективне функціонування національного ринку праці в економічній літературі недостатньо отримали фундаментальне та комплексне відображення, і, як наслідок, не мають свого логічного завершення у вирішенні прикладних завдань.

Метою роботи є огляд основних теоретичних підходів інституційного забезпечення ефективного функціонування ринку праці, а також обґрунтування необхідності створення та впровадження „концепції ефективного функціонування та розвитку національного ринку праці”, якої варто дотримуватися при розвитку ринку праці в Україні, враховуючи посилений вплив інтеграційних процесів.

Результати досліджень. Еволюція наукових поглядів на інституційне забезпечення ефективного функціонування ринку праці розглядалася в наукових працях вчених різних наукових шкіл:

меркантилістської, класичної, неокласичної, марксистської, кейнсіанської, некейнсіанської та інституціональної.

Наукове розуміння інституціонального забезпечення ефективного функціонування ринку праці закладено основоположниками класичної теорії, а саме: В. Петті, А. Смітом, Д. Рікардо. Так, у „Трактаті про податки і збори” В. Петті започаткував основи трудової теорії вартості та визначив, що мірою вартості всіх речей є праця, яка потрачена на їх виробництво [2, с. 56]. Однак, В. Петті вважав, що втручання держави в господарське життя „суперечить законам природи”. Вчений підкреслював, що „занадто багато з того, що повинно управлятися лише природою, давніми звичаями і загальною угодою, підпадало під регулювання закону...” [3, с. 155]. Проте, в інших роботах В. Петті на державу покладає важливі функції щодо ефективного використання робочої сили та підвищення її якості. Вчений, керуючись економічною ефективністю, вважав, що працювати повинні і злочинці, і бездомні, і боржники... В. Петті розглядав якість робочої сили як один з важливих факторів збільшення багатства нації. Вчений звернув увагу на позитивний ефект забезпечення повної зайнятості, боротьби з безробіттям та його соціально-економічними наслідками. Крім цього, В. Петті обґрунтував засади теорії заробітної плати, зазначивши, що «заробітна плата – це мінімальні засоби існування робітника». Він вважав, що більш висока заробітна плата приведе до скорочення робочого часу.

В. Петті у своїй теорії розподілу праці відзначав, що людина для оптимізації своїх дій координувала їх, і тим самим підвищувала продуктивність праці. Відомий вчений стверджував, що до основного капіталу необхідно відносити і здібності робітників, і їх трудові навички. В. Петті у своїй теорії розподілу праці відзначав, що людина для оптимізації своїх дій координувала їх, і тим самим підвищувала продуктивність праці.

Як відомо, представник школи фізіократів – Ф. Кене теж дотримувався підходу «невтручання держави у природній порядок». Вчений наголошував на тому, що суспільство та природа підпорядковуються однаковим законам природи. На думку Ф. Кене, держава не має втручатися в дію природних законів, оскільки дані «законали непохитні, непорушні і взагалі найкращі закони, які можуть існувати...» [4, с. 189]. Однак, саме Ф. Кене писав, що держава «повинна скорочувати чисельність людей, зайнятих на роботах, які можна було вести з меншою кількістю і з меншими затратами. Людей, яких без потреб на таких роботах використовують, відволікають від інших робіт, де вони могли би принести користь державі» [4, с. 190–191]. Важливим здобутком Ф. Кене на той час, можна вважати вчення про продуктивну та непродуктивну працю.

А. Сміт розвинув ідею невтручання держави в економічну діяльність, пропонуючи координації дій держави і підприємця в умовах „laissez faire” – нехай кожен іде своїм шляхом. А. Сміт визначив функцію координації в образі „невидимої руки”, яка координувала вчинки і дії людини, скеровувала останню до мети, яка зовсім і не входила в її наміри [5, с. 32]. В основі принципу невидимої руки лежала теорія обміну, яка давала уявлення про саморегулювання дій механізму ринку – попиту і пропозиції. А. Сміт наголошував, що повна зайнятість – є неминучою, природною нормою ринкової економіки, яка досягається завдяки так званій «невидимій руці», тобто співвідношення попиту й пропозиції. На думку А. Сміта для дії економічних законів необхідна вільна конкуренція. Однак, вченим не розглядалось припущення, що конкуренція на ринку може суттєво впливати на попит і пропозицію, урівноважуючи їх.

А. Сміт стверджував, що багатство нації створюється в процесі виробництва, а його основне джерело – людська праця [6, с. 33–34]. Вчений, на той час, здійснив аналіз доходів суспільства, основними з яких були: заробітна плата, земельна рента та прибуток. Відомий економіст дав визначення поняттю «вартості суспільного продукту», що визначалася як сума доходів суспільства. А. Сміт стверджував, що суспільний продукт втілює в себе багатство країни, а його ріст залежить від росту продуктивності праці та від частки населення, яке зайняте продуктивною працею. В свою чергу, продуктивність праці багато в чому залежить від суспільного поділу праці та її спеціалізації. Вчений звернув увагу на зростання продуктивності праці внаслідок детального поділу праці, навівши приклад шпилькової мануфактури [7, с. 11–12]. А. Сміт виступав за встановлення високої заробітної плати (оскільки вона стимулює зростання продуктивності праці, сприяє нагромадженню капіталу і підвищує попит на працю), критикував думку про те, що висока заробітна плата робить робітників лінивими. Сміт підкреслював, що „могутня спонукальна сила особистого інтересу діє у згоді з інтересами суспільства тільки в абсолютно певних інституційних умовах” [8, с. 55]. В своїх працях А. Сміт визнавав зміни звичаїв, інститутів, економічних категорій, неоднаковість таких у різних народів, і вбачав, що вивчення й пізнання їх можливе лише в процесі еволюції.

Ідейним продовжувачем класичної теорії став Д. Рікардо, який розкрив поняття «природної норми заробітної плати» – як фізіологічного мінімуму, що є життєво необхідним для нормального відтворення робітників. При цьому, відстоювалася думка про те, що будь-яке підвищення заробітної плати вище існуючого мінімуму призведе до збільшення пропозиції праці, яке впливатиме на зниження рівня заробітної плати [9, с. 201]. Д. Рікардо вивчав інновації в галузі економії праці, координація яких дозволяє максимально збільшити дохід індивіда.

Отже, наукове вивчення інституціонального забезпечення функціонування ринку праці пов’язане з представниками класичної економічної теорії. Як виявилось, системі економічних поглядів В. Петті, А.

Сміта та Д. Рікардо властива внутрішня суперечність, яка зумовлена, з одного боку, ідеєю невтручання держави в процеси функціонування економіки, з іншого – на державу покладалися важливі функції щодо ефективного використання робочої сили та підвищення її якості, боротьби з безробіттям та його наслідками, зверталася увага на зростання продуктивності праці, визнавалися зміни звичаїв, інститутів та економічних категорій.

Найбільш відомими представниками марксистської економічної школи були – К. Маркс, Ф. Енгельс та В. Ленін. К. Маркс визначав працю як «вічну природну необхідність» людини, без якої не може здійснюватися обмін речовин між людиною та природою [10, с. 52–53]. Відомий економіст стверджував, що здатність людини до праці – це „головна продуктивна сила суспільства”, яка „визначається різноманітними факторами, поміж іншим середньою ступінню мистецтва робітника, рівнем розвитку науки та ступенем її технологічного застосування, суспільною комбінацією виробничого процесу, розмірами та ефективністю засобів виробництва, природними умовами” [10, с. 48]. На думку К. Маркса, продуктивна сила праці впливає на продуктивність живої праці, що створює споживні витрати. Розвиваючи цю думку, вчений стверджував, що зростання продуктивності праці призводить одночасно до зменшення кількості зайнятих робітників при зростанні обсягу виробленого продукту, що в свою чергу призводить до зменшення відносної вартості виробленого продукту. За Марксом, головною тенденцією індустріального капіталізму є удосконалення та все ширше впровадження машин, відповідно, все більше зростання продуктивності праці при пропорційному зменшенні обсягу праці, виконаної робітником [10, с. 50]. К. Маркс дотримується думки, що кваліфікованіша робоча сила має вищу вартість.

Вчений, обґрунтовуючи неповну зайнятість – закономірностями нагромадження капіталу, наголошував на таких невтішних наслідках, як відносне перенаселення і поява резервної армії праці (безробітних), які збільшуються із темпами зростання нагромадження капіталу. Досвід ринкового господарювання довів хибність марксистського вчення як про природу неповної зайнятості, так і про тенденції зростання безробіття, яке взаємопов'язане з капіталістичним нагромадженням.

К. Маркс розвинув трудову теорію вартості, яка ґрунтувалася на твердженні двоїстості характеру праці, яка втілена в товарі. Взаємозалежність між нагромадженням та неповною зайнятістю все ж підтверджується через зростання потреби в робочій силі одночасно з із нагромадженням капіталу і збільшенням обсягів виробництва продукції. Паралельно з цим спостерігається зменшення цієї потреби завдяки зростанню фондоозброєності праці та її продуктивної сили. Однак, дана теорія К. Маркса виявилася помилковою, і тому не реалізувалася на практиці [11, с. 18].

Дж. М. Кейнс винайшов нову доктрину, в якій заперечував повну зайнятість та саморегулювання ринкової капіталістичної економіки, обґрунтувавши та пропагуючи власну теорію активного втручання держави в кризову економіку, „стимулювання нею нових капіталовкладень і збільшення на цій основі зайнятості населення” [12, с. 32]. Кейнс визнав вимушене безробіття та довів, що основними факторами, які впливають на зайнятість є сукупний попит на товари і послуги, основними компонентами якого є: споживання, інвестиції і державні витрати. З цього випливає, що важливо збільшувати сукупний попит, який в свою чергу, сприятиме вторинному ефекту (мультиплікації) – збільшенню інвестицій, подальшому розширенню виробництва та зростанню повної зайнятості. Основні фактори, які впливають на сукупний попит: схильність до споживання, очікувана прибутковість капіталовкладень, перевага ліквідності.

Провідна роль в дослідженні проблем ефективного функціонування ринку праці належить інституціональному підходу, основними пребічниками якого були Т. Веблен, Дж. Гелбрейт, Дж. Коммонс, У. К. Мітчелл, В. Гамільтон, Дж. А. Гобсон, А. Берлі, Г. Мінз, Дж. М. Кларк, С. Чейз, Й. Шумпетер, П. Друкер, Ф. Перру, Ж. Фурастьє. Основоположником інституціонального напрямку економічної теорії вважають Т. Веблена. Термін „інституціоналізм” (лат. *institutio* – звичай, образ дії, напрям, повчання) був прийнятий для розуміння системи поглядів на суспільство і економіку, в основі якої лежать ключові категорії інституцій та інститутів. Т. Веблен під інституціями розумів „результати процесів, що відбувались в минулому, вони пристосовані до обставин минулого і, таким чином, не є цілком відповідними вимогам теперішнього часу”; трактував інституції як „усталені навички мислення, спільні для більшості людей” [13, с. 202; 14, с. 48]. Представники інституціоналізму об'єктом досліджень обирали такі інститути, як корпорації, профспілки, державу, а також різні юридичні, морально-етичні та психологічні явища, тобто звичаї, норми поведінки, інстинкти тощо [15, с. 26]. Як вважають фахівці, інституціоналізм враховував одночасно й еволюцію інститутів, що може змінювати умови економічного життя, і вплив економічного життя на самі ці інститути.

Сучасну інституціональну школу, яка бере свій початок в 70-х роках ХХ ст. і охоплює неоінституціоналізм та новий інституціоналізм, представляють Р. Коуз, О. Вільямсон, Д. Норт, Г. Мюрдаль, Р. Хейлбронер. Д. Норт зазначав, що: „...не існує інших рішень, ніж застосування інституційних механізмів, для того, аби встановити правила гри, і використання організацій – аби забезпечити дотримання цих правил” [16, с. 31–32]. Ф. Зінов'єв визначав поняття „інститут” двоюко: як порядок, закріплений у формі закону, установи та як позначення організацій або установ, що формують соціально-економічне середовище ринкового господарства, а також різні неформальні відносини, регульовані традиціями, неписаними правилами поведінки, досягнутими угодами тощо. Він, наголошував: „Інституціональна сфера розглядає

формальні і неформальні обмежувальні рамки, які організовують відносини між людьми в суспільстві” [17].

Досить обгрунтованим є визначення „інституту” вітчизняними вченими [18, с. 124], яке є характерним для ринку праці: як сукупності встановлюваних суспільством правил, що закріплені в законах та нормативних актах, принципах та соціальних нормах, які регулюють трудові відношення на ринку праці; як установ та організацій, що формують інфраструктуру ринку праці, цільовою функцією яких є оптимізація поведінки учасників соціально-трудова відносин; як механізмів, що регулюють функціонування ринку праці та його розвиток.

На наш погляд, ефективний ринок праці – це впорядкований набір взаємодіючих інститутів з якісно новим рівнем їх розвитку та буття, що посилює взаємозв'язки та гармонійну взаємодію між всіма його складовими, які повинні чи покликані регулювати його проблеми, оптимально використовуючи наукові підходи і конкретні заходи щодо нового змісту праці, стандартних та нестандартних форм зайнятості, масштабів безробіття, застосовуючи справедливую мотивацію, ефективно використання робочої сили та її переміщення, відкритий доступ українських громадян до ринків праці країн-членів ЄС та світу, посилення соціального залучення та захисту населення і трудових мігрантів-громадян України; інноваційний розвиток підприємницької, професійної та соціальної активності громадян України, зростання їхнього добробуту. Виходячи з цього, інститути, які забезпечують ефективне функціонування та розвиток національного ринку праці можна сприймати з різних аспектів: „не як об'єкти в матеріальному розумінні, а як систему, яка складається з окремих відображень у певних просторах”; як інститути, які не є правилом індивідуального вибору чи моделлю індивідуальної поведінки; як інститути, які виступають над індивідуальною вимогою та обмеженням, що змушує індивіда шукати шляхи реалізації власних інтересів в межах сталої матриці обмежень і спрямовувачів [19, с. 29]; як інститути, що впливають на формування людського капіталу, якість робочої сили і атрибути праці, конкурентні позиції працівників на міжнародному та вітчизняному ринку праці, мають зростаючу вагу в умовах інноваційних стратегій розвитку регіонів України; як інститути, що забезпечують у суспільстві соціальний діалог та дотримання процедур соціального партнерства між професійними спілками і об'єднаннями роботодавців; як інститути, що інтегрують ініціативу бізнесу, територіальних та професійних співтовариств; як засоби узгодження та збалансування цілей різних акторів на ринку праці; як джерело наповнення та канал передачі інституціональних змін на рівнях регіональних та локальних ринків праці [20, с. 37–40].

На даний час важливим є пришвидшення удосконалення інституційного забезпечення функціонування та розвитку національного ринку праці, яке б знизило рівень непродуктивної зайнятості, підвищило конкурентоспроможність робочої сили, розширило соціальне залучення населення через ринок праці та забезпечило інтелектуальним потенціалом інтенсивний вектор розвитку економіки. Важливу роль в цих процесах повинна відіграти авторська „концепція ефективного функціонування та розвитку національного ринку праці”, яка розвиває основні ідеї концепцій „Good Governance”, „Гідної праці” та конвенцій МОП. Підґрунтям запропонованої концепції має стати: обраний вектор інноваційного типу відтворення в Україні; розвиток вітчизняної економіки, яка базується на знаннях та виробництві наукомісткої продукції; знаннємістке нагромадження та продуктивне використання людського капіталу та інтелектуального потенціалу; модернізація соціоінноваційної інфраструктури ринку праці, особливо в сфері інформатизації та нових технологій; зміна спектру соціально-трудова цінностей молоді тощо. Основними принципами даної концепції мають стати: ефективність, результативність, науковість, справедливість, міжінституціональне партнерство та сприйнятливості інститутів до нововведень тощо.

Висновки. Проведено аналіз теоретичних підходів інституційного забезпечення ефективного функціонування ринку праці та дана їх критична оцінка. Встановлено, що від того, наскільки ефективно діятимуть інституції та інститути національного ринку праці, у підсумку залежатиме наявність чи відсутність економічних та соціальних втрат, використання чи недовикористання робочої сили на кожному окремо взятому робочому місці, підприємстві, в регіоні та країні в цілому. Автором обгрунтовано об'єктивну необхідність розробки „концепції ефективного функціонування та розвитку національного ринку праці”, ключова роль в якій відводитиметься інституціональному забезпеченню, яке б відповідало стрімким змінам в економіці та умовам господарювання з урахуванням впливу інтеграційних процесів. Виявлено, що в сучасних умовах функціонування національного ринку праці інституції та інститути відіграють велике значення, оскільки наявність чітких правил поведінки економічних агентів, їх узгодженість та дотримання створюватиме необхідні умови розвитку, збільшуючи ефективність використання робочої сили та підвищуючи її конкурентоспроможність.

Література

1. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності / [Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська та ін.]. – К. : НІСД, 2013. – 120 с.
2. Петти У. Трактат о налогах и сборах / У. Петти. // Антология экономической классики. – М. : МП «ЭКОНОВ», «КЛЮЧ», 1993. – 475 с.
3. Петти У. Политическая арифметика / У. Петти // Избранные экономические и статистические произведения: пер. с англ. – М. : Государственное социально-экономическое изд-во, 1940. – 324 с.

4. Кене Ф. Избранные экономические произведения : пер. с. фр. / Ф. Кене. – М. : Изд-во соц.-экон. Литературы, 1960. – 538 с.
5. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Изд-во соц.-экон. лит-ры, 1962. – 677 с.
6. Одегов Ю.Г. Рынок труда (практическая макроэкономика труда) : Одегов Ю. Г., Руденко Г. Г., Лунева Н. К. – М. : Альфа-Пресс, 2007. – 900 с.
7. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу і причини добробуту націй / А. Сміт – К. : Port-Royal, 2001. – 590 с.
8. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – М. : „Дело Лтд”, 1994. – 676 с.
9. Шакиров Н. Ш. Эволюция теории рынка труда: от истоков до постиндустриальной эпохи / Н. Ш. Шакиров. // Научный Татарстан. – 2010. – №1. – С. 200–208.
10. Маркс К. Капитал / К. Маркс. – М. – 1983 – Т. 1. Кн. 1. : Процесс производства капитала. – М., 1983. – 761 с.
11. Рофе А. И. Экономика труда / А. И. Рофе. – М. : КНОРУС, 2010. – 400 с.
12. Маршавін Ю. М. Регулювання ринку праці України : теорія і практика системного підходу : монографія / Ю. М. Маршавін. – К. : Альтерпрес, 2011. – 396 с.
13. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 366 с.
14. Качала Т. М. Сучасні проблеми інституційного розвитку України / Т. М. Качала // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 2. – С. 48–49.
15. Ховрак І. В. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення / І. В. Ховрак, А. А. Пономаренко // Економіка, фінанси, право. – 2011. – № 11–12. – С. 23–28.
16. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт ; Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. – М. : Фонд экономической книги “Начала”, 1997. – 188 с.
17. Зиновьев И.Ф. Формирование и реализация кадрового экономического потенциала в аграрной сфере : моногр. / И.Ф. Зиновьев. – Симф. : Феникс, 2009. – 407 с.
18. Архієреєв С.І. Інституційна складова ринку праці як фактор зниження трансакційних витрат в трансформаційній економіці / С.І. Архієреєв, А.В. Глушач // Вісник НТУ «ХП» : [зб. наук. праць]. – 2012. – № 5. – С. 121–135.
19. Цимбал О. І. Регулювання збалансованого розвитку формальних та імпліцитних структур інституціалізації відтворювального простору ринку праці / О. І. Цимбал // Зайнятність та ринок праці. – 2009. – № 21–22. – С. 25–40.
20. Гордєєв О. Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму / О. Гордєєв // Публічне адміністрування : теорія та практика. – 2012. – № 3 (11). – С. 36–42.

References

1. Perspektivy ekonomiky Ukrayiny v umovakh hlobalnoyi makroekonomichnoyi nestabilnosti / Ya. A. Zhalilo, D. S. Pokryshka, Ya. V. Belinska, A. P. Pavlyuk [ta in.]. – К. : NISD, 2013. – 120 s. [in Ukrainian]
2. Petty U. Traktat o nalohakh y sborakh / U. Petty. // Antolohyya ekonomicheskoy klassyky. – М.: МР «ЭКОНОV», «KLYuCh», 1993. – 475s. [in Russian]
3. Petty U. Polytycheskaya aryfmetyka / U. Pety // Yzbrannyye ekonomicheskyye y statysticheskiye proyzvedeniyya: per. s. anhl. – М. : Hosudarstvennoe sotsyalno-ekonomicheskoe yzd-vo, 1940. – 324 s. [in Russian]
4. Kene F. Yzbrannyye ekonomicheskyye proyzvedeniyya : per. s. fr. / F. Kene. – М.: Yzd-vo sots.-экон. Lyteratury, 1960. – 538 s. [in Russian]
5. Smyt A. Yssledovaniya o pryrode y prychnakh bohatsvta narodov / A. Smyt. М.: Yzd-vo sots.-эк. lyt-ry, 1962. – 677 s. [in Russian]
6. Odehov Yu.Н. Рынок труда (prakticheskaya makroэkonomyka труда) : Odehov Yu. H., Rudenko H. H., Luneva N. K. – М.: Alfa-Press, 2007. – 900 s. [in Russian]
7. Smit A. Dobrobut natsiy. Doslidzhennya pro pryrodu i prychny dobrobutu natsiy / A. Smit – К.: Port-Royal, 2001. – 590 s. [in Ukrainian]
8. Blauh M. Ekonomicheskaya mysl v retrospektivye / M. Blauh. М.: „Delo Ltd”, 1994. – 676 s. [in Russian]
9. Shakyrov N. Sh. Эvolyutsyya teoryy rynka труда: ot ystokov do postyndustrialnoy эpokhy / N. Sh. Shakyrov. // Nauchnyy Tatarstan. – 2010. – №1. – S. 200-208. [in Russian]
10. Marks K. Kapytal / K. Marks. – М. – 1983 – Т. 1. Кн. 1.: Protsess proyzvodstva kapytala. – М., 1983. – 761 s. [in Russian]
11. Rofe A. Y. Эkonomyka труда / A. Y. Rofe. – М.: KNORUS, 2010. – 400 s. [in Russian]
12. Marshavin Yu. M. Rehulyuvannya rynku pratsi Ukrayiny : teoriya i praktyka systemnoho pidkhdou : monohrafiya / Yu. M. Marshavin. – К. : Alterpres, 2011. – 396 s. [in Ukrainian]
13. Veblen T. Teoryya prazdnogo klassa / T. Veblen. – М.: Prohress, 1984. – 366 s. [in Russian]
14. Kachala T. M. Suchasni problemy instytutitsynoho rozvytku Ukrayiny / T. M. Kachala // Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny. – 2009. – №2. – S. 48-49. [in Ukrainian]
15. Khovrak I. V. Instytuttsionalizm: teoriya, metodolohiya, znachennya // I. V. Khovrak, A. A. Ponomarenko // Ekonomika, finansy, pravo. – 2011. – №11-12. – S. 23-28. [in Ukrainian]
16. Nort D. Ynstytuty, ynstytuttsionalnye yzmeneniya y funktsyonyrovanye ekonomiky / D. Nort; Per. s anhl. A.N. Nesterenko; predysl. y nach. red. B. Z. Mylnera. – М. : Fond ekonomicheskoy knyhy “Nachala”, 1997. – 188 s. [in Russian]
17. Zynovev Y.F. Formyrovanye y realizatsyya kadrovoho ekonomicheskoho potentsyala v ahrarnoy sfere : monohr. / Y.F. Zynovev. – Symf.: Fenyks, 2009. – 407 s. [in Russian]
18. Arkhiyereyev S.I. Instytutitsynna skladova rynku pratsi yak faktor znyzhennya transaktsiynykh vytrat v transformatsiyiny ekonomitsi / S.I. Arkhiyereyev, A.V. Hlushach // Visnyk NTU «KhPl» : [zb. nauk. prats]. – 2012. – № 5. – S. 121–135. [in Ukrainian]

19. Tsymbal O. I. Rehulyuvannya zbalansovanoho rozvytku formalnykh ta implitsytnykh struktur instytualizatsiyi vidtvoryvalnoho prostoru rynku pratsi / O. I. Tsymbal // Zaynyatist ta rynek pratsi. – 2009. – №21-22. – S. 25-40. [in Ukrainian]

20. Hordyeyev O. Kontseptualni pidkhody do sutnosti instytutsiynoho mekhanizmu / O. Hordyeyev // Publichne administruvannya : teoriya ta praktyka. – 2012. – № 3 (11). – S. 36-42. [in Ukrainian]

Надійшла 13.01.2014; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.

УДК 330.4:314.74

О. А. ПАСІЧНИК

Хмельницький національний університет

СТАДІЇ МІГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ЗА УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕАЛІЙ

У роботі представлені результати вивчення стадійності міграційного процесу і зроблена спроба удосконалення існуючої теорії. Запропоновані складові стадій міграції населення виділені відповідно до існуючих реалій соціально-економічного розвитку і міграційних настроїв населення України.

Ключові слова: стадія, міграційний процес, адаптація, приживання.

O. A. PASICHNYK

Khmelnytsky National University

STAGE MIGRATION PROCESS FOR UKRAINIAN SOCIO-ECONOMIC REALITIES

In the work the results of the study of the stages of the migration process are presented and made an attempt to improve the existing theory. The proposed components of the stages of migration allocated according to the current realities of socio-economic development level and immigration sentiments of the Ukrainian population.

Keywords: stage, migration process, adaptation, survival.

Постановка проблеми. У зв'язку зі складною соціально-економічною ситуацією в Україні, міграційні настрої населення зростають. Частина українського населення перебуває за кордоном у пошуках вищих доходів для утримання своєї сім'ї. Перемішень осіб між Україною та іншими державами чинить суттєвий вплив на соціально-економічну ситуацію в країні, тому він потребує більш детального розгляду науковцями.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням проблем міграції та її стадій займалися різні науковці, зокрема Л.Л. Рибаківський, О.У. Хомра, С.Каслс, М. Міллер, О.В. Позняк, І. Майданик, П.Г. Шушпанов та інші.

Метою дослідження є аналіз існуючих поглядів на стадії міграції та спроба вдосконалення теорії відповідно до реалій соціально-економічного розвитку України.

Основна частина. Для існування явища міграції повинні існувати як мінімум дві демографічні системи. Під демографічною системою варто розглядати об'єднання людей, обмежене певними територіями. У ньому враховуються умови існування особи, його місце в соціумі тощо. Міграція – процес переміщення особи або об'єднань осіб з однієї демографічної системи у іншу.

Міграційний процес у своєму розвитку проходить кілька стадій, які по-різному розглядаються вченими.

Британські дослідники С. Каслс та М. Міллер пропонують чотиристадійну модель міграції населення [2, с.34].

Першій стадії властиві трудові міграції молодих робітників, які пересилають заробітки на Батьківщину та планують повернутися.

На другій стадії тривалість перебування за кордоном збільшується. Основою для цього є спільне проживання, спорідненість або земляцтво мігрантів.

Третя стадія пов'язана з об'єднанням сімей на території країни реципієнта, що в основному пов'язане із збільшенням тривалості перебування за кордоном та створенням етнічних громад.

На останній стадії іммігранти отримують надійний правовий статус в країні прийому, а часом об'єднання іммігрантів можуть отримати права і статус етнічних меншин.

У певних осіб лише формуються міграційні настрої, вони замислюються над можливістю зміни місця проживання та прикладання праці. Інші – вже здійснюють акт переміщення. Ще однією частиною є ті, хто вже змінив місце проживання і наразі вливається в нове для себе середовище. Дані явища та вчинки Л.Л. Рибаківський розглядав з погляду концепції тристадійності міграційного процесу [7]:

1. вихідної, або підготовчої стадії, яка являє собою процес формування територіальної рухливості населення;

2. основної стадії, або власне акту переселення населення, міграційних потоків;

3. заключної стадії, виступаючої як приживання мігрантів на новому місці.